

Azərbaycan Respublikası Milli Bankının 2006-ci il üçün pul siyasətinin əsas istiqamətləri barədə BƏYANATI

Milli Bankın yürütdüyü pul siyasəti ölkədə makroiqtisadi sabilliyin təmin olunmasına və ölkənin əlverişli beynəlxalq rəqabət qabiliyyətinin qorunub saxlanmasına yönəldilmişdir.

Dayanıqlı makroiqtisadi sabitlik və aşağı inflyasiya davamlı iqtisadi artımın və əhalinin sosial rifahının yüksəldilməsinin əsas şərtləridir.

Yüksək iqtisadi artım, uğurlu neft strategiyası və dünya neft bazarlarının əlverişli konyukturuna əsaslanan tədiyə balansının müsbət saldosu ölkənin maliyyə imkanlarını sürətlə artırır.

Genişlənən maliyyə imkanlarının əhalinin sosial rifahının artırılması, iqtisadi infrastrukturun yenidənqurulması istiqamətində istifadəsinə artıq başlanmışdır. Artan maliyyə potensialı nəticəsində fiskal aktivliyin yüksəlməsi cari ilin dövlət büdcəsinin 40%-dən çox artmasında özünü göstərmişdir.

Məhz buna görə 2004-cü ilin ortalarından başlayaraq ölkədə yoxsulluq xeyli azalmış, iqtisadi infrastruktur əhəmiyyətli dərəcədə yaxşılaşmağa başlamış, qeyri-neft sektorunda inkişaf sürətlənmişdir.

Bütün bunlar məcmu tələbin genişlənməsinə şərait yaradaraq pula tələbin əhəmiyyətli artmasına gətirib çıxarmışdır.

Pula tələbin əksər hissəsi valyuta bazarında yarandığından bu tələb ilk növbədə məzənnəyə və qiymətlərə təzyiqə səbəb olmuşdur.

Bu təzyiq nəticəsində məzənnənin kəskin möhkəmlənməsi və ya inflyasiyanın normal məcradan çıxması “holland sindromu”na gətirib çıxara bilər. Buna yol verməmək üçün alternativ iqtisadi sektoru – qeyri-neft sektorunda artımın sürətləndirilməsi əsas vəzifəyə çevrilmişdir. Bu vəzifə çərçivəsində:

- iqtisadiyyatın yüksək dərəcədə diversifikasiyası,
- qeyri-neft sektorunda ikirəqəmli artımın təmin edilməsi,
- çoxsaylı yeni iş yerlərinin açılması və işsizlik probleminin həlli,
- geniş sosial yardım proqramlarının həyata keçirilməsi

kimi hədəflər müəyyən olunmuşdur.

Bu hədəflərə isə yalnız makroiqtisadi sabitlik şəraitində nail olmaq mümkündür.

2005-ci ilin ilkin yekunları Milli Bankın qarşısında duran vəzifələrin reallaşması üçün uğurlu başlanğıcdır.

1. 2005-ci ilin iqtisadi artım dinamikası və pul siyasətinin ilkin yekunları

İnflyasiya və iqtisadi artım. İqtisadiyyatın yüksək inkişaf dinamikası 2005-ci ilin ötən dövründə də davam etmişdir. Cari ilin 11 ayında ölkədə iqtisadi artım tempi 25,2% təşkil etmişdir. Yüksək iqtisadi artım tempi dünya bazarlarında 1 barrel neftin qiymətinin 55\$-ı ötməsi və neft hasilatının kəskin artması şəraitində baş vermişdir. Bu dinamik iqtisadi artım nəticəsində 2005-ci ildə Ümumi Daxili Məhsulun fiziki həcmnin nəinki 1990-cı ilin səviyyəsinə çatması, hətta bundan 4,4% yüksək olacağı proqnozlaşdırılır. Adambaşına düşən ÜDM-in həcmi 1,335 ABŞ dolları təşkil etmişdir.

Ölkə iqtisadiyyatına investisiyaların həcmi 4,9 mlrd.\$-a çatmış, o cümlədən xarici investisiyaların həcmi 3,4 mlrd.\$ ötmüşdür. İntestisiyaların həcmi ÜDM-in təqribən yarısına bərabər olmuş, onun 40%-dən çoxu daxili mənbələr hesabına maliyyələşmişdir.

İqtisadiyyatın yüksək artım sürəti xarici sektorun (tədiyə balansı) inkişaf dinamikasına da əhəmiyyətli təsir göstərmişdir. 2005-ci ilin 9 ayının yekunlarına görə ölkəyə xalis kapital axını tədiyə balansının cari hesabının kəsirini 2 dəfədən çox üstələmişdir. Beləliklə, xalis kapital axını nəinki kəsiri tam örtmüş, həm də valyuta bazarına əlavə valyuta kütləsinin daxil olmasına səbəb olmuşdur.

Cari hesabın kəsiri ötən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə beş dəfəyədək azalmışdır ki, bu da əsasən xarici ticarət balansının yaxşılaşması hesabına baş vermişdir. Bütövlükdə, xarici ticarət balansı 1684.3 mln.\$ məbləğində və ya ÜDM-in 19.6%-i həddində müsbət saldo ilə nəticələnmişdir ki, bu da neft-qaz sektoru üzrə malların ixracının yüksək artım tempi ilə izah olunur. Belə ki, neft-qaz sektoru üzrə malların ixracı 2005-ci ilin 9 ayında 2 dəfə artaraq 4.5 mlrd. \$-a çatmışdır.

Yüksək iqtisadi artım dinamikası sosial sferaya da müsbət təsir göstərmiş, 11 ay ərzində əhalinin pul gəlirlərinin ikirəqəmli artım tempinin (26,9%) saxlanmasını təmin etmişdir. Əhalinin orta aylıq əmək haqqının artım tempi 22,2% təşkil etmişdir.

2005-ci ilin yüksək makroiqtisadi dinamikası 2004-cü ilin ikinci yarısından başlamış fiskal sektorda da aktivliyin davam etməsinə şərait yaratmışdır. Dövlət büdcəsinin gəlir və xərc hissələri ilin ortasında korreksiya olunmuş, nəticədə budcə xərclərinin artım tempi 40%-i ötmüşdür ki, bu da məcmu tələbatın daha sürətlə genişlənməsi üçün mühüm təkanverici faktor olmuşdur.

Yüksək makroiqtisadi dinamika, fiskal aktivlik, əhalinin pul gəlirlərinin davamlı olaraq artması və əlverişli xarici konyuktura məcmu tələbin, xüsusilə onun istehlak hissəsinin əhəmiyyətli artmasına təkan vermişdir.

Ötən ilin sonunda və 2005-ci ilin I-ci rübündə bu proses əmtəə və xidmətlərə tələbatın təklifi əhəmiyyətli üstələməsi ilə nəticələnmiş, bazarda yeni tarazlığın yaranması qiymətlərin artmasına səbəb olmuşdur.

Nəticədə 2004-cü ilin sonundan artmağa başlamış inflyasiya 2005-ci ilin aprel ayında illik hesabla 15%-i ötmüşdü. İntestisiyanın ikirəqəmli məcraya

keçməsi ümumilikdə iqtisadi inkişafa, xüsusilə qeyri-neft sektorunun inkişafına mənfi təsir göstərərək yeni iş yerlərinin yaranmasını təhlükə altına qoydu, sosial proqramların keyfiyyətini azaldaraq əhalinin bütün təbəqələrinin gündəlik həyatında hiss olunmağa başladı.

Məhz bunları nəzərə alaraq *“Azərbaycan Respublikasında antiinflasiya tədbirlərinin gücləndirilməsi haqqında”* Ölkə Prezidenti tərəfindən 31 may 2005-ci il tarixli Fərman imzalandı. Bu fərmana uyğun olaraq Milli Bank hökumətlə birlikdə antiinflasiya tədbirlərini həyata keçirməyə başladı və inflasiyanın qarşısı alındı. 2005-ci ilin noyabr ayında inflasiya ötən ilin dekabrına qarşı cəmi 3,1% təşkil etmişdir. Müqayisə üçün həmin dövr ərzində neft ölkələri olan Qazağıstanda inflasiya 6,9%, Rusiyada isə 10% təşkil etmişdir.

Digər mərkəzi banklar üçün olduğu kimi, Milli Bank üçün də pul siyasətinin əsas hədəfi baza inflasiyadır ki (*inzibati qaydada tənzimlənən qiymətlərin dəyişməsindən və mövsümi amillərin təsirindən təmizlənmiş istehlak qiymətləri indeksi*), bu da makroiqtisadi siyasətin inflasiyaya real təsirini ölçməyə imkan verən indikatorudur. Noyabr ayında orta illik inflasiya 9,8% olduğu halda, baza inflasiya 7,5% təşkil etmişdir.

Cari ilin sonuna ictimaiyyətə təqdim edilmiş *“Azərbaycan Respublikası Milli Bankının 2005-ci il üçün pul siyasətinin əsas istiqamətləri”*ndə əks olunmuş baza inflasiya proqnozunun yerinə yetirilməsi təmin olunacaq.

Pul siyasətinin həyata keçirilməsi vəziyyəti. *Monetar faktorların inflasiyaya təsirinin nisbətən aşağı olmasına baxmayaraq, inflasiyanın aşağı düşməsində sərt pul siyasəti mühüm rol oynamışdır.*

Tədiyyə balansının müsbət saldosu ölkəyə daxil olan valyutanın həcmnin ölkədən çıxarılan valyutanın həcmi üstələməsi və bu fərqin daxili valyuta bazarına əlavə təzyiqli deməkdir. Lakin, Azərbaycan iqtisadiyyatının spesifikasiyasından ibarətdir ki, bu vəsaitlərin əksər hissəsi dövlət sektorunun gəlirləridir. 2004-cü ildən başlamış və 2005-ci ildə davam edən, mühüm sosial-iqtisadi inkişaf vəzifələrinin həllinə yönələn fiskal ekspansiya valyuta bazarında dollar təklifinin tələbi xeyli üstələməsi müşahidə olunmuşdur.

Belə vəziyyətdə manatın kəskin möhkəmlənməsinə yol verməmək üçün Milli Bank cari ilin 11 ayı ərzində valyuta bazarına 40,9 mln. \$ həcmində müdaxilə etmiş, nəticədə rəsmi valyuta ehtiyatlarının həcmi 13% artaraq 1 mlrd. \$-a çatmışdır.

Lakin, bununla belə, Milli Bank inflasiya üzrə müəyyən olunmuş hədəfə nail olmaq üçün valyuta bazarına çıxan əlavə təklifi tam sterilizasiya etməmişdir və *“idarə olunan üzən məzənnə”* rejimində manatın ABŞ dollarına qarşı məzənnəsi 6,3% möhkəmlənmişdir. 2004-cü ildə ictimaiyyətə təqdim edilmiş *“Azərbaycan Respublikası Milli Bankının 2005-ci il üçün pul siyasətinin əsas istiqamətləri”*ndə belə bir möhkəmlənmə proqnozlaşdırılmışdır.

İlin əvvəlindən Milli Bank qeyri-neft sektoruna təsir edən digər valyutaların dinamikasını özündə əks etdirən manatın nominal və real effektiv məzənnələrinin monitorinqinə keçmiş və 2005-ci ilin 10 ayında qeyri-neft sektoru üzrə manatın nominal effektiv məzənnəsi 11%, real effektiv məzənnəsi isə 9% möhkəmlənmişdir.

Manatın revalvasiyası qeyri-neft sektorunun inkişafı baxımından adekvat olmasa da bu mühüm antiinflasiya faktoru olmuşdur. Cari ildə revalvasiya baş verməsəydi, dövriyyəyə daha çox pul kütləsi daxil olar, daha böyük emissiya baş verər, daha yüksək inflyasiya olardı. Yüksək inflyasiya isə revalvasiyaya nisbətən daha təhlükəlidir çünki, inflyasiya həm ixracatı həm daxili istehsalı birbaşa bahalaşdırır və eyni zamanda qaçılmaz “sosial vergiyə” çevrilir.

Eyni zamanda, uzun-müddətli dövrdə ölkənin beynəlxalq rəqabət qabiliyyəti əlverişli olaraq qalmaqdadır. Belə ki, 2005-ci ilin noyabrında 2000-ci ilin dekabrına nisbətən manatın real effektiv məzənnəsi 6,2% ucuzlaşmışdır və ona görə də cari ildəki möhkəmlənmə qeyri-neft ixracatının beynəlxalq rəqabətliyinə elə bir ciddi təsir göstərməyəcəkdir.

Milli Bank valyuta bazarına müdaxilə nəticəsində artan pul kütləsinin inflyasiya yaradan hissəsini öz notları vasitəsilə sterilizasiya etmişdir.

İqtisadiyyatda pul təzyiqini azaltmaq üçün Milli Bank mərhələlərlə uçot dərəcəsini 7%-dən 9%-ə qaldırmışdır. 2005-ci ildə son illər ilk dəfə olaraq uçot dərəcəsi 3 dəfə dəyişdirilmiş və uçot dərəcəsinin indiki şəraitdə iqtisadi tsiklin stabilləşdirməsi rolu o qədər də təsirli olmasa da, onun dəyişdirilməsi inflyasiya gözləmələrinin müəyyən qədər azalmasına imkan vermiş və maliyyə agentlərinə faiz dərəcələri barədə siqnal rolunda çıxış etmişdir.

Beləliklə, sərt pul siyasətini və manatın revalvasiya tempini, eləcə də payız mövsümündə qiymətlərin ənənəvi yüksəlişini nəzərə almaqla ilin sonuna baza inflyasiya üzrə hədəf yerinə yetiriləcək.

2. 2006-cı ildə pul siyasətinin əsas istiqamətləri

2006-cı il üçün hökumət tərəfindən həm iqtisadi inkişaf həm də sosial sahədə çoxsaylı prioritetlər müəyyənləşdirilmişdir.

Hökumətin irəli sürdüyü prioritet məqsədlərə yalnız dayanıqlı makroiqtisadi sabitlik şəraitində nail olmaq mümkündür. Milli Bank 2006-cı ildə hökumətin nəzərdə tutduğu təkrəqəmli inflyasiya proqnozuna nail olmaq üçün öz səlahiyyətləri çərçivəsində makroiqtisadi siyasətə dəstək verəcəkdir.

Makroiqtisadi vəziyyət. 2006-cı il üçün pul siyasətinin təqdim olunmuş əsas istiqamətləri hökumətin 2006-cı il üçün formalaşdırdığı büdcə siyasətinə, iqtisadi artım proqnozlarına, makroiqtisadi sabitliyin qorunması üzrə müəyyən olunmuş orientirlərə (birrəqəmli inflyasiya) və qeyri-neft sektorunun inkişaf prioritetlərinə əsaslanır.

Proqnozlar göstərir ki, 2006-cı ildə ölkə iqtisadiyyatında sıçrayışlı inkişaf dinamikası davam edəcək, iqtisadi artım tempi 30%-i ötəcək, təkə neft sektorunda artımın 55% təşkil edəcəyi, onun ÜDM-də payının 43%-ə çatacağı proqnozlaşdırılır.

Yüksək inkişaf dinamikası şəraitində büdcə gəlirlərinin 70%-dək artımı nəzərdə tutulur. Bu büdcəyə əsasən gələn il neft gəlirlərinin əhəmiyyətli hissəsi sosial-iqtisadi inkişaf məqsədlərinə istifadə olunacaq və bu pul kütləsinə, məzənnəyə təsir edən əsas faktor olacaqdır.

2006-cı ildə dövlət büdcəsi xərclərinin təqribən 60%-i xarici valyutada olan neft gəlirləri hesabına maliyyələşəcəkdir. Bu isə böyük həcmdə xarici valyuta kütləsinin valyuta bazarına daxil olmasını proqnozlaşdırmağa əsas verir. Nəticədə pula tələbin əhəmiyyətli artmasına şərait yaranır, bu isə məzənnə və qiymətlərə təzyiqə səbəb olur.

Pul və məzənnə siyasəti. 2006-cı ilə nəzərdə tutulan iqtisadi siyasət, ilk növbədə isə fiskal siyasət məcmu tələbin bütün komponentləri (istehlak, investisiya, xalis ixrac) üzrə pula tələbin genişlənməsinə şərait yaratsa da, Milli Bank təkrəqəmli inflyasiya hədəfinə uyğun olaraq bu tələbin yüksək inflyasiya doğurmayan hissəsini ödəməyə çalışacaqdır.

Makroiqtisadi sabitliyi qorumaq üçün Milli Bank pul emissiyasının məqbul həddini müəyyən etmişdir. Bu hədd qeyri-neft sektorunun artımına əsaslanır. Eyni zamanda, denominasiyanı həyata keçirən ölkələrin təcrübəsi göstərir ki, milli valyutaya inamın güclənməsi dollarlaşma səviyyəsinin azalması ilə müşahidə olunur. Milli Bank 2006-cı ildə də belə bir halı istisna etmir və bu baş verərsə pul kütləsi üzrə müəyyən olunmuş proqnozlara operativ təshihlər ediləcəkdir.

Fiskal ekspansiya ilə yanaşı, 2006-cı ildə xarici investisiyaların böyük həcmli axınları, dövlət təminatlı və dövlət təminatı olmadan xarici kreditlərin cəlb olunması, daxili maliyyə bazarında faiz dərəcəsinin yüksək olması ilə bağlı qısamüddətli xarici kapitalın axını ehtimalı valyuta bazarına təzyiqi daha da artırır və manatın möhkəmlənməsini şərtləndirə bilər.

Eyni zamanda, belə şəraitdə inflyasiya üzrə hökumətin nəzərdə tutduğu hədəfin reallaşması 2006-cı ildə daxili tələbin idarə olunması siyasətində əhəmiyyətli korreksiyaların həyata keçirilməsini zəruri edə bilər. Bu ilk növbədə makroiqtisadi siyasətin, büdcə siyasətinin, xüsusilə cari büdcə xərclərinin və büdcənin qeyri-neft kəsirinin ciddi monitorinqini, bu kəsirin limitinin neft və qaz gəlirlərinin idarə olunması üzrə uzunmüddətli strategiyadan irəli gələn prinsiplər əsasında gözlənilməsinə tələb edəcək, büdcə xərclərinin keyfiyyətinin daha da artırılmasını şərtləndirəcəkdir.

2006-cı ilə Milli Bank pul kütləsinin artım tempi ilə məzənnənin dəyişməsinə effektiv balanslaşdırmağa çalışacaqdır. Bu məqsədlə 2005-ci ildə olduğu kimi məzənnə siyasətində “üzən-tənzimlənən məzənnə rejimi”nə üstünlük veriləcəkdir.

Bütün bunlar 2006-cı ildə büdcə siyasətinin məqsədləri ilə pul siyasətinin məqsədlərinin effektiv uzlaşdırılması imkanlarını artıracaq, pul siyasətinin “inflyasiyanın hədəflənməsi rejimi”nə keçirilməsi üçün ilkin şəraiti təmin edəcəkdir.

Milli Bank pul kütləsinə nəzarəti gücləndirmək üçün öz notlarının emissiyasını genişləndirəcəkdir.

İqtisadiyyatın həddən artıq hərarətlənməsi halında uçot dərəcəsinin səviyyəsi nəzərdən keçiriləcəkdir ki, inflyasiya gözləmələrinin müəyyən azalması təmin olunsun.

Başqa neft ixracatçısı olan ölkələrinin təcrübəsində olduğu kimi, neft bumunun erkən dövrünün “kredit bumu” ilə müşahidə olunacağı ehtimallarını

nəzərə alaraq Milli Bank bank sistemində risklərin minimallaşdırılması məqsədilə prudensial monitorinqi daha da gücləndirəcəkdir.

Struktur tədbirlər. Təhlillər göstərir ki, cari ildə Azərbaycanda inflyasiyanın yalnız 40%-i monetar faktorlar ilə izah olunur. Ötən ilə nisbətən monetar amillərin təsirinin artmasına baxmayaraq inflyasiyaya təsir göstərən qeyri-monetar amillərin xüsusi çəkisi əhəmiyyətli olaraq qalmaqdadır. Qeyri-monetar faktorlar inzibati qaydada tənzimlənən qiymətlərin təsirini və mövcud rəqabət şəraitinin çatışmamazlıqlarını özündə əks etdirir.

Bu baxımdan makroiqtisadi sabitlik üzrə təyin olunmuş hədəflərə nail olmaq üçün 2006-cı ildə bir sıra struktur problemlərin həlli mühüm rol oynayacaqdır:

- Ölkədən maliyyə kapitalının çıxması rejiminin müəyyən dərəcədə sərbəstləşdirilməsi, bu məqsədlə fiziki və hüquqi şəxslərin yalnız yüksək reytingli xarici maliyyə aktivlərinə investisiya yerləşdirmələri rejiminin liberallaşdırılması;

- Dövlət müəssisələrində maliyyə intizamının gücləndirilməsi, onların büdcələrin təsdiq olunması və korporativ standartların tətbiqi, eləcə də maliyyə planlarının və investisiya proqramlarının təhlili əsasında məsrəflərin azaldılması;

- Enerji, qaz, su və digər təbii inhisar məhsul və xidmətlərinə görə yığım əmsalının əhəmiyyətli artırılması proqramının hökumət səviyyəsində təsdiq olunması;

- Neft gəlirlərinin istifadəsinin artması şəraitində dövlət müəssisələri tərəfindən dövlət zəmanəti ilə və dövlət zəmanəti olmadan xarici kreditlərin cəlb olunmasının selektiv məhdudlaşdırılması;

- Büdcə vəsaitlərinin il ərzində aylar üzrə bərabər proporsiyada xərclənməsinin təmin edilməsi, ortamüddətli dövlət investisiya proqramının tərtib olunması, bu proqrama iqtisadiyyatın tələb etdiyi və effektiv həyata keçirilə bilən investisiya layihələrinin daxil edilməsi;

2006-cı ildə bank-maliyyə sistemində islahatların daha da sürətləndirilməsi nəzərdə tutulur:

- 2006-2007-ci illərdə hər fəaliyyət göstərən bank üzrə məcmu kapitalın 50 mlrd. manata çatdırılması nəzərdə tutulur ki, bu da maliyyə resurslarının daha aktiv cəlb edilməsi, daha etibarlı və sağlam bank fəaliyyətinin təmin edilməsinə imkan verəcəkdir.

- Neft gəlirlərinin istifadəsindən qaynaqlanan izafi pulların yığma yönəltmək və bununla da istehlak bazarına təzyiqi azaltmaq üçün yığma meyliliyin stimullaşdırılması tələb olunur. Bunu nəzərə alaraq Milli Bank 2006-cı ildə əmanətlərin sığortalanması mexanizminin işə düşməsi üçün səylərini artıracaqdır.

- Kredit bumu şəraitində bank sistemində korporativ idarəetmə prinsiplərinin tətbiqi, bank nəzarətinin institusional və texnoloji inkişafı, onun potensialının genişləndirilməsi üzrə tədbirlər davam etdiriləcəkdir.

- Ölkədə maliyyə resurslarının istehlak sferasından yığma yönəlməsini stimullaşdırmaq üçün maliyyə bazarının bütün segmentlərinin hüquqi və institusional bazasının, onların infrastrukturunun inkişafında Milli Bank aidiyyəti qurumlar ilə birgə səylərini davam etdirəcəkdir.

Milli Bank 2006-cı ildə məqbul inflyasiya səviyyəsinə nail olmaq və bank sistemində sabitliyi qorumaq məqsədilə pul siyasətinin iqtisadi siyasətin digər istiqamətləri ilə əlaqələndirilməsinin institusional mexanizminin dərinləşdirilməsində öz səylərini davam etdirəcəkdir.